

ICOMOS



Veiledning om Konsekvensutredninger for Verdenskulturarvområder

En ICOMOS publikasjon

Januar 2011

Den engelske originalteksten er forsøkt tilpasset alminnelig norsk begrepsbruk i plansammenheng. Originalteksten er et referansedokument for verdensarvkomiteén når den vurderer om et land eller et sted forvalter sin verdensarv på en måte som ivaretar verdensarvens fremstående universelle verdier.

Ved uklarhet eller diskusjon om meningsinnhold, vennligst konferer originalteksten:

https://www.icomos.org/world_heritage/HIA_20110201.pdf

ICOMOS, 49-51 rue de la Fédération 75015
Paris, France

I samarbeid med Verdensarvsenteret
© ICOMOS, 2011. Alle rettigheter forbeholdt.

Veiledning om Konsekvensutredninger for Kulturverdensarvområder

Mål

Å tilby veiledning om prosedyrer ved bestilling av KONSEKVENSTREDNINGER for KULTURVERDENSARV (KUVA) om potensiell utvikling som kan påvirke et verdensarvområdes (VA-område) Outstanding Universal Value, på norsk oversatt til Fremragende Universell Verdi (FUV).

Veiledningen er beregnet for ledere, utviklere, konsulenter og beslutningstakere, og er også ment å være relevant for verdensarvkomitéen og statsparter.

Konseptet FUV utgjør fundamentet i verdensarvkonvensjonen og har betydning for aktivitetene knyttet til områdene og stedene som er innskrevet på verdensarvlisten.

Verdensarvkonvensjonen, til beskyttelse av verdens kultur- og naturarv, etablert i 1972, erkjenner at noen områder og steder med **'Fremragende Universell Verdi'**, som er en del av "verdensarven til menneskeheten som helhet", fortjener "beskyttelse og overføring til fremtidige generasjoner". Slike steder pekes ut ved å bli oppført på verdensarvlisten av verdensarvkomitéen, som består av medlemmer fra 21 stater som er blant de som har ratifisert konvensjonen (statsparter).

Et områdes FUV fastsettes av verdensarvkomitéen ved innskriving på verdensarvlisten, og siden 2007 er den blitt sammenfattet i en erklæring om FUV. **FUV definerer derfor oppfatningen da innskrivingen på verdensarvlisten fant sted, og kan ikke reforhandles.**

Verdensarvkonvensjonen er ratifisert av statsparter som er enige om å bevare områder og steder innen sine territorier som ansees å være av Fremragende Universell Verdi, og som derved bidrar til å beskytte menneskehetens felles natur- og kulturarv. Dette betyr at et områdes FUV må opprettholdes over tid, ved å ivareta de såkalte attributtene som uttrykker FUV.

Verdensarvområder er derfor områder med en internasjonal verdi som er blitt klart uttrykt. Ikke alt innenfor et verdensarvområde bidrar til FUV, men de attributtene som gjør det må beskyttes på en dertil egnet måte.

Denne veiledningen legger frem en metode for å utarbeide konsekvensutredninger for kulturarv (KUVA), slik at kravene til ivaretagelse av verdensarvverdiene blir tilfredsstillt. Dette innebærer at områdene ses på som avgrensede enheter og at virkninger på attributtene som uttrykker FUV vurderes på en systematisk og konsekvent måte.

Veiledningen ble utviklet etter en internasjonal workshop organisert av ICOMOS i Paris i september 2009.

Innhold

1 Bakgrunn

- a) Verdensarvkonteksten som en KUVA utarbeides innenfor
- b) Forhold vedrørende regulering, planlegging og forvaltning
- c) Nødvendige redskaper, ressurser og kompetanse for å foreta en KUVA

2 Foreslåtte KUVA prosedyrer

- 2-1 Innledning
- 2-2 Hva som må gjennomføres før en KUVA

3 Data og dokumentasjon

4 Metoder og tilnærminger som er egnet for et VA-område – optimalisering av tilgjengelige virkemidler, arbeidsmåter og ressurser

5 Et forsvarlig system for utredning/evaluering av påvirkninger

6 Kan virkninger unngås, reduseres, rehabiliteres eller kompenseres – avbøtes?

7 Hvordan utarbeide en evaluering som er til hjelp for statsparter, UNESCOs rådgivende organer og for verdensarvkomitéen, og som er relevant for VA-sammenhengen generelt og spesifikke VA-områder spesielt

Vedlegg 1: Prosedyre for Konsekvensutredning for Kulturarv (KUVA)

Vedlegg 2: Innhold i prosjektramme

Vedlegg 3A: Veiledning med eksempler på verdisseting av verdensarvverdier

Vedlegg 3B: Veiledning med eksempler for utredning av omfang av tiltak/virkning

Vedlegg 3C: Eksempel på innhold i inventarliste

Vedlegg 4: Innhold i KUVA rapporten

1 Bakgrunn

I de siste årene har UNESCOs verdensarvkomité behandlet et betydelig antall tilstandsrapporter for verdensarven (State of Conservation/SOC) knyttet til trusler mot verdensarvområder fra forskjellige typer storskala utviklingsprosjekter. Prosjektene gjelder blant annet veier, bruer, høye bygninger, "kassebygninger" (f.eks. kjøpesentre), upassende, ikke-kontekstuelle eller lite sensitive prosjekter, fornyelser, nedrivninger og nye typer infrastrukturer slik som vindkraftanlegg, så vel som endringer i politikk når det gjelder arealbruk og storskalaendringer i bygrenser. Komitéen har også sett nærmere på trusler fra overdreven eller upassende turisme. Mange av disse prosjektene har hatt betydelig potensiale for negative virkninger på utseende, horisont, sentral utsikt/siktlinjer og andre sentrale attributter som bidrar til FUV.

For at ICOMOS og komitéen skal kunne evaluere potensielle trusler på en tilfredsstillende måte kreves det spesifikk vurdering av hvorvidt foreslåtte tiltak vil kunne påvirke FUV. Selv om konsekvensutredninger for kulturarv eksisterer i mange land, er disse ikke alltid tilstrekkelige i en verdensarvkontekst.

Der formelle evalueringer foretas, brukes ofte prosedyrer for miljøkonsekvensutredning. Det er positivt å dra nytte av erfaringer med miljøkonsekvensutredninger, men samtidig er det lite sannsynlig at disse kan brukes uten tilpasninger. Miljøkonsekvensutredninger ser ofte på de enkelte kulturarv-attributter hver for seg. Vernede bygninger, arkeologiske funnsteder og bestemte utsiktspunkter vurderes ofte individuelt, uten at helheten og samspillet mellom summen av verdensarvstedets attributter inkluderes. En mer integrert tilnærming, knyttet direkte til verdensarvens FUV og attributtene som uttrykker denne, er nødvendig.

Miljøkonsekvensutredninger gir ofte lite tilfredsstillende resultater når de anvendes på kulturverdensarvområder eller -steder, ettersom utredningen om virkninger ikke er klart og direkte knyttet til attributtene som uttrykker FUV. Kumulative virkninger og gradvis økende endringer (negative) kan også lettere bli oversett.

Det er få formelle verktøy for å identifisere hva som kan påvirkes og for å vurdere virkning, og det er få eksempler på beste praksis for konsekvensutredninger i verdensskulturarvområder. Nye metoder, som 3D-modellering, virtuell virkelighet og andre digitale verktøy åpner imidlertid for nye måter å gjøre en KUVA på.

a) Konsekvensutredninger innenfor en verdensarvkontekst

Verdensarvområder må sees og forstås som en helhet, der summen av attributter uttrykker FUV. Områdenes FUV vises gjennom en rekke attributter, og det er disse attributtene som må vernes for å opprettholde FUV. I en konsekvensutredning må virkning av foreslåtte tiltak og endringer i attributtens tilstand vurderes, både individuell virkning på den enkelte attributt men også samlet virkning på verdensarvområdets attributter og FUV. Bruk av en standardliste med mulige konsekvenser er ikke tilstrekkelig.

Erklæringen om FUV er, ifølge *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention* (UNESCO) paragraf 154-155, en grunnleggende forutsetning for ethvert verdensarvsted. Erklæringen beskriver attributtene som ligger til grunn for verdensarvområdets FUV og relasjonen mellom attributtene, og bør legges til grunn for en systematisk konkretisering av verdensarvverdiene på detaljnivå. Verdensarvområdets integritet og autenticitet er også et viktig utgangspunkt.

Når det gjelder hvordan en eventuell virkning på FUV utredes, blir begrep som 'grenseverdier for akseptabel endring' og 'absorpsjonskapasitet' diskutert, men det er hverken enighet om nytten av disse begrepene eller om hvordan de skal brukes. Det er heller ikke uttalt enighet om hvordan negativt påvirkede kulturarvverdier kan gjenopprettes.

Svært mange verktøy for vurdering av visuell virkning er tatt i bruk og tilpasset for vurdering av konsekvenser av foreslåtte utviklingsprosjekter på FUV i ulike verdensarvområder, og særlig i urbane, dynamiske kontekster. Disse er imidlertid sjelden koblet til mer dyptgående utredninger av samlede virkninger på alle attributtene som uttrykker FUV. Det finnes også nye redskaper og metoder for å registrere og kartlegge immateriell kulturarv og flere lag av attributter, som ikke er tilstrekkelig tatt i bruk i verdensarvområder.

Verdensarvområdene er svært ulike og mangfoldige, og det er også potensielle virkninger på verdensarvens attributter og verdier. Selv om utvikling av nye redskaper kan være nyttig, må konsekvensutredningsprosesser for verdensarv samtidig bygge på allerede eksisterende verktøy og metoder i kombinasjon. Samlet utgjør disse verktøykassen for verdensarvspeisifikke konsekvensutredninger.

Den periodiske rapportering for verdensarven gir ICOMOS nye datasett som er relevante og bør inngå som en del av datagrunnlaget. Retrospektive erklæringer om FUV skal foreligge for alle verdensarvsteder og er et fundament for rådgivning gitt av ICOMOS.

b) Forhold vedrørende regulering, planlegging og forvaltning

I mange land er det ikke krav om miljøkonsekvensutredning eller KUVA, og det finnes ofte ikke noe nasjonalt juridisk rammeverk for slike.

Kompetansen til kulturarvmyndigheter varierer globalt og noen mangler styrke innenfor sine nasjonale myndighetsstrukturer. I en del land finnes sterke miljøsystemer som gir en basis for miljøkonsekvensutredninger, men kulturarvelementene (inkludert verdensarv) kan være lite utviklet eller ikke-eksisterende. I andre land er krav om KUVA innført, men hvilke kriterier som utløser kravet, er ofte mangelfulle (vanligvis i form av lister over aktiviteter eller alder).

Denne veiledningen tar sikte på å støtte opp om bruken av KUVA og de effektene en KUVA kan gi, også der det finnes få regler og legale mekanismer som støtter prosedyrene for miljøkonsekvensutredning/KUVA.

Bransjestandarder bør sikre at prosedyrer for KUVA foreligger, og at metodene som anvendes følger internasjonal anerkjent praksis.

I mange land vil imidlertid enkelte sektorer, som vurderes å være av nasjonal interesse, tillates å sette seg over krav til miljøkonsekvensutredning eller KUVA.

Forvaltningsplaner for VA-områder er potensielt av meget stor betydning. De bør være godt forankret i plansystemer på nasjonalt, regionalt og lokalt nivå. Selv om slike planer er en del av nasjonale vernesystemer på forskjellige måter, bør de kunne brukes også for å angi hvordan endringer skal vurderes. Bærekraftig utvikling av VA-områder er ekstremt viktig, inkludert vern av elementer som inngår i FUV. Dersom forvaltningsplanen er tilstrekkelig robust og har gjennomgått en grundig høringsprosess, bør det være mulig å samarbeide om løsninger på potensielle problemer innenfor planens rammeverk.

Potensielle trusler bør være tatt hensyn til i forvaltningssystemet på en måte som er spesifikk for hvert enkelt område – og ikke baseres på at en modell antas å passe for alle. Hvis forvaltningssystemet omfatter bevaringshensyn, kan dette også brukes for å vurdere potensielle negative virkninger.

Et stort antall VA-områder mangler et godt system for forvaltning av verdensarvverdiene (selv om det skulle finnes en forvaltningsplan). Dette har vist seg å være et underliggende problem for mange verdensarvområder der det av ulike årsaker blir stilt krav om en State of Conservation-rapport.

c) Nødvendige redskaper, ressurser og kompetanse for å foreta en KUVA

Moderne teknikker og metoder kan benyttes i mange land, men i mange land kan også ferdighets-, kunnskaps- og ressursnivået være forholdsvis lavt. Denne veiledningen forsøker å være anvendelig for alle situasjoner.

Kun et fåtall har ferdighetene som er påkrevd for å utarbeide en KUVA med bruk av moderne IT-baserte og avanserte tekniske verktøy. Slike verktøy kan være nyttige, særlig i komplekse situasjoner, men KUVA bør ikke avhenge av dette. På den annen side bør innføring av nye metoder for KUVA støttes når de har en anerkjent effekt.

I en del tilfeller kan analysene være meget dyptgående og ressurskrevende men samtidig kan resultatene være vanskelige å tolke, forstå og utnytte. En sentral utfordring er å ha kunnskap om og kompetanse på de beste redskapene for å få jobben utført, uten å bruke mer ressurser enn nødvendig.

Opplæring av ledere og medarbeidere med ansvar for VA-områder og ansatte i offentlige godkjenningsorganer på alle nivåer, vil være viktig for å sikre at bestillingsprosessen for en KUVA er tilfredsstillende og at resultatet blir brukt på en effektiv måte.

Bakgrunnen og faglige ferdigheter til de som utfører en KUVA kan variere, men opplæring og kompetansebygging vil ofte være nødvendig. En enkelt fagperson kan ikke alltid gjennomføre en fullstendig KUVA, det er oftest et behov for å samle et team for å utarbeide en KUVA. Dette teamet må ha fagkunnskaper tilpasset et bestemt prosjekt eller område. En del profesjonelle miljøforvaltningsinstitusjoner kan tilby arkivering og andre tjenester og man bør undersøke mulighetene for ulike former for samarbeid.

Et nominasjonsdokument for et tentativt verdensarvsted bør sikre at tilstrekkelige data og dokumentasjon er på plass, og at realistiske og relevante overvåkningsmekanismer er til stede, men erfaring tilsier at det ofte er mangel på helt grunnleggende dokumentasjon for å etablere baseline.

God dokumentasjon trenger ikke nødvendigvis et geografisk informasjonssystem (GIS), selv om dette har blitt et sterkt og nyttig redskap der det er tilgjengelig.

2 Foreslåtte KUVA prosedyrer

2-1 Innledning

2-1-1 Dette avsnittet er ment å være til hjelp for statsparter, kulturarvforvaltere og beslutningstakere eller andre når verdensarvområder skal forvaltes i situasjoner der en eller annen form for tiltak/endring kan påvirke områdenes FUV. Endringene kan være negative eller positive, men må uansett vurderes så objektivt som mulig mot FUV som referansepunkt.

2-1-2 Veiledningen er et redskap for å stimulere forvaltere og beslutningstakere til å vurdere sentrale aspekter ved forvaltning av kulturarv, og til å ta faktabaserte avgjørelser som ligger innenfor rammeverket til Verdensarvkonvensjonen fra 1972. Den er også ment å stimulere potensielle utviklere eller de som vil foreta endringer til å vurdere virkningen av sentrale faktorer på et egnet tidspunkt og med riktig detaljeringsgrad. Konsekvensutredninger for kulturverdensarv (KUVAer) kan også være nyttige for den generelle forvaltningen av VA-

kulturarvområder ved at informasjon/kunnskap om et område på et gitt tidspunkt dokumenteres.

- 2-1-3 Det finnes mange måter å vurdere hvordan kulturarvverdier påvirkes, noen er formalisert juridisk, noen er meget tekniske og sofistikerte, andre er enklere. Denne veiledningen legger frem en del prinsipper og valg. Men uansett hvilken vei som velges, må utredningen være tilpasset det aktuelle VA-området og de tiltakene/endingene som er foreslått, samt det lokale miljøet og konteksten. Dokumentasjonen som fremkommer må kunne anvendes for å ta avgjørelser på en tydelig, transparent og praktisk måte.
- 2-1-4 I ethvert forslag til tiltak/ending vil det være mange faktorer som må vurderes. Balanserte og forsvarlige vurderinger avhenger av forståelse av hvem som verdsetter et sted og hvorfor de gjør det. Dette vil føre til en klar formulering om betydningen av stedet, og dermed gi mulighet for å forstå hvordan denne betydningen påvirkes av det foreslåtte tiltaket/endingen.
- 2-1-5 Et verdensarvområdes internasjonale betydning blir bestemt når innskrivingen finner sted, og er definert som verdensarvområdets FUV. Statspartene skal ivareta og verne områdenes FUV ved å beskytte attributtene som formidler FUV. Erklæringen om FUV, som beskriver hvorfor et område anses å ha FUV og hvilke attributter som bidrar til FUV, vil være sentral for en KUVA. Enhver innsats bør gjøres for å eliminere eller begrense negative virkninger på viktige steder. Til slutt kan det imidlertid være nødvendig å balansere fordelene for allmenheten av det foreslåtte tiltaket opp mot skaden på verdensarvstedet. Det er derfor også viktig å vite hvem som drar fordel av det foreslåtte tiltaket og av hvilke grunner. I slike tilfeller bør kulturarvverdiene vektas proporsjonalt med områdets betydning og skaden som tiltaket kan medføre. VA-områder ansees de facto å ha global verdi, og vil derfor logisk sett ha større betydning enn en nasjonal eller lokal kulturarvverdi.
- 2-1-6 Der tiltak/ending kan virke inn på et områdes FUV, bør virkningen på kulturarvs- og/eller naturarvs-attributter være sentral i planprosessen, og bør presenteres tidlig i en eventuell utredning (slik som en miljøkonsekvensutredning). Forvaltere og beslutningstakere bør vurdere om vernebehovene bør gis større vekt enn nytten den konkurrerende bruken og utviklingsprosjekter kan gi. En sentral vurdering er om områdets verdensarvstatus trues, og dette bør klart presenteres i KUVA-rapporten.
- 2-1-7 Der lovbestemte miljøkonsekvensutredninger er aktuelle, må avsnittene som dreier seg om kulturarv ta hensyn til denne ICOMOS-veiledningen når miljøkonsekvensutredningen gjelder et kulturverdensarvområde. En KUVA foretatt som del av en miljøkonsekvensutredning vil i slike situasjoner ikke komme i tillegg til normale krav om en miljøkonsekvensutredning. Den vil imidlertid bruke en annen metodologi som klart fokuserer på FUV og attributter som bidrar til FUV. KUVA bør oppsummeres tidlig i miljøuttalelsen, og den fullstendige tekniske rapporten vedrørende KUVA bør tas med som et teknisk vedlegg. Disse kravene bør bli klart opplyst ved oppstart og planlegging av en utredning eller når utredningens omfang klargjøres. ICOMOS og Verdensarvsenteret vil oppmuntre statsparter til å sikre at KUVA er i tråd med denne veiledningen og utføres på best mulig måte. Der miljøkonsekvensutredninger som omfatter kulturarv åpenbart ikke fokuserer på FUV og attributter, vil de ikke etterkomme de ønskede standarder for forvaltning av endring i VA-områder.

2-2 Forståelse av hva som må gjennomføres før en KUVA

- 2-2-1 Utredningsprosessen er på overordnet nivå enkel:

- Hvilken kultur- eller naturarv er i fare og hvorfor er den viktig – hvordan bidrar den til FUV?
 - Hvordan vil et tiltak, en endring eller et forslag om utvikling påvirke FUV?
 - Hvordan kan effekter av tiltak/ending unngås, reduseres, rehabiliteres eller kompenseres/avbøtes?
- 2-2-2 Den generelle prosessen oppsummeres i vedlegg 1, men sentrale aspekter er blant annet tidlig og kontinuerlig samråd med alle relevante parter og enighet om omfanget og forventinger til en KUVA før arbeidet settes i gang. Det er også viktig å identifisere mulige negative påvirkninger meget tidlig i prosessen, for å påvirke både utformingen av tiltaket/utviklingsprosjektet og planleggingsprosessen på en proaktiv fremfor en reaktiv måte.
- 2-2-3 Forvaltning og beslutningstaking forutsetter en god forståelse av VA-området, dets betydning og FUV, attributter og kontekst. Forvaltningsplanen vil ofte være første skritt for å gjennomføre utvetydige og effektive konsekvensutredninger. Etablering av grunnleggende data om VA-området (baseline data) og dets tilstand er helt avgjørende.
- 2-2-4 Utgangspunktet for enhver utredning om kulturarv, så snart det foreligger et forslag om tiltak, utvikling av et område eller en bruksendring, bør være å anslå omfanget av arbeidet som kreves ved utarbeidelse av en KUVA med tilstrekkelig dokumentasjon for beslutningstaking. Tidlig konferering med relevante parter, blant annet lokalsamfunnet som eventuelt påvirkes, er viktig. KUVA kan også være nyttig for å sikre dokumentasjon av VA-områder som ellers ikke er lett tilgjengelige. En KUVA er et nyttig samarbeidsredskap for alle interessenter.
- 2-2-5 Prosjektrammen må spesifiseres og dette dokumentet bør alle relevante parter enes om. Dette gjelder statsparten, regionale/lokale myndigheter, kulturarvrådgivere eller -forvaltere, lokalsamfunn og andre parter etter behov. Prosjektrammen bør gjøre det klart hva som må gjøres, hvorfor og hvordan, samt når og hva de forventede resultatene skal være. Det er viktig å inkludere avtalte frister og datoer, som alle interessenter og utviklingsprogrammet må forholde seg til (Vedlegg 2).
- 2-2-6 Prosjektrammen bør gi en kortfattet beskrivelse av VA-området og redegjøre for områdets FUV. Den bør ha et sammendrag av foreslåtte tiltak/endinger eller utvikling, inkludert behovet for disse, et sammendrag av eksisterende forhold på stedet og dets omgivelser, detaljer vedrørende eventuelle alternative tiltak som er under vurdering, og en kortfattet gjennomgang av metoden og mandatet for KUVA. Metoden bør inkludere organisasjoner eller mennesker som blir rådspurt og hvilken rolle de har i prosessen, for eksempel, hvem som er interessenter og hvem som er del av et kulturarvmiljø knyttet til stedet. Dessuten detaljer om baseline-informasjon som må innsamles, inkludert metoder og egnete studieområder, hvilke kulturarvelementer som kan påvirkes og foreslåtte undersøkelses- og utredningsmetoder. Det er også viktig på dette stadiet å fastslå hvorvidt det foreslåtte tiltaket/utviklingen er innenfor et VA-område, innenfor en buffersone eller utenfor begge men likevel innenfor stedets omgivelser. En prosjektramme bør brukes til å trekke frem store eller avgjørende virkninger – den fullstendige KUVA-rapporten kan deretter vurdere om en eventuell omlegging av tiltaket/utviklingsplanene vil ha en positiv effekt.
- 2-2-7 Prosjektrammen bør også gi (så langt som praktisk mulig) en klar indikasjon på hvilken kunnskap som eksisterer om området og hvor det finnes kunnskapshull – hvor bra informasjonsgrunnlaget er og i hvilken grad det er til å stole på. Dette bør følges opp i selve konsekvensutredningen.
- 2-2-8 Det er ikke bare store utviklingsprosjekter som kan medføre behov for en konsekvensutredning. VA-områder kan også være sårbare for endringer innen politikk,

eksempelvis endringer i arealbruk og byplanleggingspolitikk. Infrastruktur og økt besøk knyttet til turisme kan få utilsiktede konsekvenser. Omfattende arkeologiske utgravninger kan gi negativ påvirkning på områdenes FUV, men blir kanskje kompensert ved økt kunnskap.

- 2-2-9 Det er også viktig å sikre at organisasjoner eller enkeltindivider som gjennomfører KUVA har de rette kvalifikasjoner og erfaring, og at kompetansen svarer til utfordringene området står overfor, slik som materielle og immaterielle forhold, områdets FUV, og typen og omfanget av de foreslåtte tiltakene. En enkelt fagperson kan sjelden foreta en KUVA alene, det vil ofte en kreves en gruppe av fagfolk med variert kompetanse – kulturarvspesialister og andre med den spesialkompetansen som kreves. Dette er helt avgjørende ettersom det ofte kreves spesifikke analytiske ferdigheter for et bestemt prosjekt eller område. Muligheter for samarbeid bør undersøkes. Samarbeid kan også føre med seg fordeler med hensyn til kompetanseutvikling, erfaringsdeling og utvikling av god praksis.

3 Data og dokumentasjon

- 3-1 Det er ingen omforente minimumsstandarder for inventeringer, dataevaluering eller tilstandsundersøkelser, selv om det etterhvert kan være nyttig å definere disse. Slike aspekter må stå i forhold til områdets egenart og dets forvaltningsbehov. Det er ønskelig at innhenting av dokumentasjon for KUVA er så omfattende som mulig.
- 3-2 Den viktigste dokumentasjonen for VA-områder er erklæringen om FUV og identifiseringen av attributtene som formidler FUV. Denne veiledningen fokuserer derfor på å identifisere hva som kan påvirke attributtene som bidrar til FUV. En KUVA bør imidlertid samle inn og sammenlikne informasjon om alle kulturarvaspekter og -attributter innenfor studieområdet slik at områdets historiske utvikling, dets kontekst, miljø og andre verdier (for eksempel nasjonale og lokale verdier) kan bli fullt ut forstått.
- 3-3 Det er nyttig å dokumentere og styre datainnhenting. Utredningsprosesser kan bli meget langvarige og datakilder kan trenge periodisk "oppfriskning". Når datakilder er i stadig forandring eller tidsskjemaet for utredningen er langvarig, kan det være nødvendig å bli enige om en "datafrys" slik at gruppen som utarbeider KUVA kan sammenlikne resultater basert på samme datagrunnlag.
- 3-4 Inventeringer bør tas med i KUVA-rapporten, som tabeller eller som oppslag i vedlegg til hovedteksten. Arkiver som underbygger materiale og opplysninger som er innsamlet bør beholdes for fremtidig bruk, og være godt dokumentert med beskrivelse av plassering og tilgjengelighet. God dokumentasjon krever ikke sofistikerte teknikker som GIS eller kompliserte databaser. Det som kreves er sunn fornuft, systematikk og konsekvent tilnærming, egnet for områdets behov.
- 3-5 I mer kompliserte tilfeller kan mer sofistikerte tilnærminger vurderes. Bruken av databaser og GIS, eller 3D-modellering, endrer imidlertid måten KUVA gjennomføres på. Metodene muliggjør en langt mer repeterende utredningsprosess, og dermed kan resultatene brukes mer effektivt i planleggingsprosessene. Men dette kan også føre til at det blir bedt om å utarbeide ulike "hva hvis"-scenarier. Prosjektrammen bør derfor avklare prinsippene for slike gjentakende prosesser slik at gruppen kan arbeide effektivt.

4 Metoder og tilnærminger som er egnet for et VA-område – optimalisering av tilgjengelige verktøy, arbeidsmåter og ressurser

- 4-1 Ved innsamling av informasjon til KUVA bør alle potensielle datakilder vurderes. Arbeidsmåter kan inkludere skrivebordstudier eller historisk forskning, samt befarings til området for å sjekke tilstand, autentisitet og integritet, sentrale utsiktspunkter og så videre. Det vil også eventuelt inkludere terrengmodellering, eller flerdimensjonal siktmodellering for å belyse hvordan kulturarvverdier påvirkes. Det er nødvendig å fange opp og beskrive i klartekst både materielle og immaterielle kulturarvattributter, og der det er mulig, beskrive de fysiske trekkene som representerer slike immaterielle attributter.
- 4-2 Feltstudier er også vanligvis helt nødvendig for å sikre at en KUVA er robust. Planene for utvikling av området er også relevante for hvilke teknikker som brukes og vil kunne inkludere ikke-skadelig evaluering eller feltundersøkelser som topografisk kartlegging, geofysisk kartlegging, virtuell 3D skala modellering eller mere skadelige metoder som innsamling av gjenstander, vitenskapelige undersøkelser, spadestikk eller prøvesjaktning. I noen situasjoner kan innsamling av muntlige historier eller vitneutsagn også være velbegrunnet og nyttig.
- 4-3 De innsamlede data må gjøre det mulig å beskrive kulturarvattributtene kvantitativt, og å angi spesielle karaktertrekk ved dem, og dokumentere deres sårbarhet i forhold til foreslåtte endringer. Det er også nødvendig å se på forholdet mellom de enkelte kulturarvverdiene for å forstå det totale bildet. Det finnes ofte et forhold mellom et materielt aspekt og et immaterielt aspekt som må trekkes frem.
- 4-4 Innsamling av informasjon under en KUVA er en trinnvis prosess som noen ganger kan føre til at nye alternativer eller muligheter for bruk og utvikling av området fremkommer.
- 4-5 Det er helt avgjørende for KUVA-prosessen å forstå fullt ut et verdensarvområdes FUV (og øvrige kultur- og/eller naturarvverdier). Hvordan samlet påvirkning til slutt evalueres er en funksjon av kulturarvverdien og utredningen av omfanget av planlagte endringer og virkninger.
- 4-6 Når VA-områder beskrives er det helt nødvendig å begynne med å beskrive attributtene som bidrar til og formidler FUV. Dette utgjør de "basisdata" som virkninger må måles opp mot, og inkluderer både materielle og immaterielle aspekter. En tilstandsbeskrivelse kan være nyttig for hvert nøkkelattributt.
- 4-7 Erklæringen om FUV er et helt nødvendig utgangspunkt, men noen ganger er ikke attributtbeskrivelsen detaljert nok til å være direkte nyttig for konsekvensutredningsarbeid. Hvert VA-område må vurderes og om nødvendig må attributtene defineres mer spesifikt i løpet av KUVA-prosessen.
- 4-8 Det er sentralt å unngå at erklæringen om FUV redefineres gjennom arbeidet med attributtene, det viktige er å beskrive attributtene på en måte som er til hjelp når beslutninger om den foreslåtte endringen skal tas. Det må understrekes at FUV fastsettes når et VA-område innskrives på verdensarvlisten, og endring av et områdes FUV krever renominering og en full evalueringsprosess.
- 4-9 Produksjon av kart, herunder kart som viser beliggenhet, tematiske kart og plantegninger, er nesten bestandig nødvendig for å vise det som blir kartlagt og spørsmål som oppstår. Romlig gjengivelse er nyttig for å vise plasseringen av attributter, relasjonene mellom attributtene (kanskje i form av prosesser), og aspekter ved attributtene slik som visuelle, historiske, religiøse, sosiale, estetiske eller bevismessige. Det er nødvendig å koble attributtene til komponenter i erklæringen om FUV på en klar og lesbar måte. Overforenklinger må unngås og komplekse forhold av kulturell eller annen art må presenteres på en oversiktlig måte eller som diagrammer. Konsekvensutredningsgrupper bør imidlertid være forsiktige med å stole for mye på kart, ettersom vår menneskelige

oppfatning av steder er i 3D – direkte observasjon er bestandig påkrevd for å kontrollere romlige sammenhenger.

- 4-10 Et utredningsskjema som kan brukes finnes i vedlegg 3A. I dette systemet vurderes verdien av attributtene i forhold til lovbestemte internasjonale eller nasjonale regler, forskningsbaserte anbefalinger og verdiene som tilskrives attributtene. Faglig skjønn avgjør deretter verdien og betydningen. Selv om denne metoden anvendes så objektivt som mulig, vil faglig skjønn uunngåelig innebære en grad av subjektivitet. Attributtens verdi kan defineres ved bruk av følgende skala:
- Meget høy
 - Høy
 - Middels
 - Lav
 - Ubetydelig
 - Ukjent
- 4-11 KUVA-rapporten bør inneholde en klar og omfattende tekstbeskrivelse av individuelle attributter og/eller grupper av slike. Den bør beskrive deres individuelle og/eller kollektive tilstand, betydning, innbyrdes forhold og sårbarhet, og ideelt også en antydning om tålegrense og robusthet i forhold til endring. Dette bør være ledsaget av passende kart for å hjelpe leseren. Alle kulturarvelementer bør tas med, men komponenter som bidrar til VA-området FUV vil være særlig relevante og kan fortjene et detaljert tilleggsavsnitt. En detaljert oppsummering/liste bør tas med i et eget vedlegg eller rapport slik at leseren kan kontrollere utredningen av hvert element. Et eksempel er tatt med i vedlegg 3C.

5 Et forsvarlig system for utredning/evaluering av påvirkning

- 5-1 Virkninger på et verdensarvområdes attributter som skyldes utvikling eller andre endringer kan enten være negative eller positive. Det er nødvendig å identifisere alle endringer som påvirker alle attributter, særlig de som tilfører området dets FUV, som denne veiledningen er konsentrert om. Det er også viktig å identifisere hvor alvorlig eller omfattende en gitt endring eller påvirkning på et spesifikt attributt er, siden det er denne kombinasjonen som definerer betydningen av virkningen.
- 5-2 Det er av og til en tendens til at virkninger oppfattes som hovedsakelig visuelle. Visuell påvirkning kan ofte være svært følsomt, og det er derfor det behov for en bred tilnærming, slik det er oppsummert i ICOMOS Xi'an Deklarasjon. Det finnes mange type påvirkninger – de kan være direkte og indirekte, kumulative, foreløpige og permanente, reversible eller ikke-reversible, visuelle, fysiske, sosiale og kulturelle, til og med økonomiske. Virkninger kan også komme av etablering og/eller drift av det foreslåtte tiltaket. Alle virkninger må vurderes for sin relevans for KUVA.
- 5-3 Direkte virkninger er de som oppstår som en primær konsekvens av det foreslåtte tiltaket eller bruksendringen. De kan resultere i fysiske tap av deler av eller alt av et attributt tilknyttet VA, og/eller i endringer i dets miljø – i omgivelsene der et sted blir opplevd, dets lokale kontekst, som innbefatter nåværende og tidligere relasjoner til det tilgrensende landskapet. I arbeidet med å identifisere direkte virkninger må man være oppmerksom på teknikker utviklere bruker for å få godkjenning ved å så vidt unngå direkte virkning. Slike nesten-virkninger kan ha like negativ effekt for en enkelt ressurs, et mønster, et ensemble, en omgivelse, stedsopplevelse osv. enn det en åpenbar direkte virkning har.
- 5-4 Direkte virkninger som resulterer i fysisk tap er vanligvis permanente og ikke-

reversible. Normalt forekommer de som en konsekvens av utbygging og er vanligvis begrenset til der utviklingen skjer. Graden og omfanget av slike virkninger vil avhenge av hvor stor del av attributtet som er påvirket og om dets hovedkarakteristika relatert til FUV er påvirket.

- 5-5 Direkte virkninger som innvirker på omgivelsene til et attributt kan komme som en konsekvens av utbygging eller drift av et utviklingsprosjekt, og vil da kunne gi virkninger i noe avstand fra der selve utbyggingen eller utviklingsprosjektet finner sted. Utredning av slike virkninger i omgivelsene kan knyttes til synlige eller hørbare effekter (støy) som kan merkes på et gitt tidspunkt. Slike virkninger kan være foreløpige eller permanente, reversible eller ikke-reversible, avhengig av i hvilken grad årsaken til påvirkningen kan fjernes. Virkninger kan også være kortsiktige der forekomsten er sporadisk eller kortvarig, for eksempel knyttet til når drift foregår eller hvor ofte kjøretøy passerer.
- 5-6 Indirekte virkninger forekommer som en sekundær konsekvens av tiltaket eller drift, og kan resultere i fysisk tap eller endringer i omgivelsene som derved kan redusere verdier som ligger utenfor selve tiltaksområdet. Et eksempel er konstruksjon av tilknyttet infrastruktur, slik som veier eller kraftlinjer som er nødvendige for tiltaket. Sekundæreffekter bør også vurderes, da dette kan medføre ytterligere virkninger (eventuelt av tredjepart) muliggjort av tiltaket.
- 5-7 Omfanget av eller alvoret i virkninger eller endringer kan bli anslått dersom man tar i betraktning deres direkte og indirekte virkninger og om de er foreløpige eller permanente, reversible eller ikke-reversible. Den kumulative virkningen av separate påvirkninger bør også vurderes. Omfanget og følgene av en påvirkning kan rangeres som:
- Ingen endring
 - Ubetydelig endring
 - Liten endring
 - Moderat endring
 - Stor endring
- 5-8 Betydningen av hvilken virkning en endring, dvs. den generelle påvirkningen, har på et attributt er en funksjon av attributtets betydning og endringens omfang. Dette kan oppsummeres for hvert definert attributt ved bruk av følgende betegnelser. Ettersom endringer eller virkninger kan være negative eller gunstige, finnes en nippunktsskala der «nøytral» er midtpunktet:
- Betydelig positiv
 - Moderat positiv
 - Mindre positiv
 - Ubetydelig positiv
 - Nøytral
 - Ubetydelig negativ
 - Mindre negativ
 - Moderat negativ
 - Betydelig negativ

BETYDNING AV KULTURARVSVERDI	OMFANG OG GRAD AV ENDRING/VIRKNING				
	Ingen endring	Ubetydelig endring	Liten endring	Moderat endring	Stor endring
Meget høy for attributter som uttrykker FUV i verdensarvområder	BETYDNINGEN/EFFEKTEN AV ENDRINGER (ENTEN NEGATIV ELLER POSITIV)				
	Nøytral	Liten	Moderat/ Stor	Stor/Meget stor	Meget stor

Øvrige verdier eller attributter	BETYDNING AV VIRKNING (ENTEN NEGATIV ELLER POSITIV)				
	Meget høy	Nøytral	Liten	Moderat/ Stor	Stor/Meget stor
Høy	Nøytral	Liten	Moderat/ Liten	Moderat/ Stor	Stor/Meget Stor
Middels	Nøytral	Nøytral/Liten	Liten	Moderat	Moderat/ Stor
Lav	Nøytral	Nøytral/Liten	Nøytral/Liten	Liten	Liten/ Moderat
Ubetydelig	Nøytral	Nøytral	Nøytral/Liten	Nøytral/Liten	Liten

5-9 For eksempel:

- Total nedrivning av en nøkkelbygning som er hovedelementet i et VA-områdes FUV for å rydde plass til en ny vei, vil være en betydelig negativ effekt eller et altoverskyggende stort negativt inngrep.
- Fjerning av en nyere vei fra en slik nøkkelbygningens umiddelbare nærhet og som er en vei uten direkte tilknytning til noen FUV attributter, vil være en stor positiv effekt eller ha en generell god påvirkning.

5-10 Tabellen ovenfor er en oppsummering til bruk ved utredning av virkninger. KUVA-rapporten må vise hvordan hvert attributt knyttet til FUV blir vurdert – for eksempel i en enkel tabell – og demonstrere hvordan resultatene for hvert kulturarvattributt er fremskaffet, individuelt eller kollektivt. Her bør kvalitative så vel som kvantitative evalueringer inngå.

5-11 Foreslåtte tiltak bør testes mot eksisterende politiske rammeverk og mot forvaltningsplanen for området og dets omgivelser. Forenligheten av omfanget, mønsteret, bruken, osv. bør testes mot de attributtene som innehar områdets FUV og andre verdier. Aspekter som siktlinjer, arkitekturtype, innhold og ytre utseende, bosetningsform, funksjonell bruk, holdbarhet over tid, osv. kan være relevante. I alt dette er det nødvendig å avpasse positive

virksomheter av nye tiltak mot områdets attributter, slik at utviklingen er et komplement til, og til og med bidrar til FUV i området.

- 5-12 Det er også nødvendig å utrede hvilken virkning nye tiltak kan ha på områdets integritet og autentisitet. Området bør være godt dokumentert hva angår integritet og autentisitet på det tidspunktet det ble innskrevet, eller da den retrospektive erklæringen om FUV ble vedtatt [paragraf 79-88 i *Operational Guidelines*]. Sammenhengen mellom attributter knyttet til FUV, autentisitet og integritet må forstås og dette må dokumenteres i KUVA-rapporten. Autentisitet har sammenheng med hvordan attributtene knyttet til FUV fremstår, og integritet sier noe om hvorvidt alle attributtene som formidler FUV eksisterer innenfor det avgrensede området og ikke er skadet eller truet.
- 5-13 Fordeler og ulemper (negative virkninger) må vurderes med stor forsiktighet. De er mange, og spørsmålet om hvem som har fordelene (eller går glipp av dem) er viktig. Det er ofte slik at selve området og tilhørende lokalsamfunn ikke nyter godt av fordelene som oppnås gjennom et tiltak. Økonomiske konsekvenser som kan fremkomme er viktige og har ofte direkte innflytelse på avgjørelser som tas. Analysen må avdekke istedenfor å skjule disse komplekse årsakssammenhengene. Områdets vern og ivaretagelse bør tas med blant fordelene ved et tiltak, slik at tiltak som støtter vern og ivaretagelse kan vektlegges fremfor de som ikke gjør det.

6 Kan virkninger unngås, reduseres, rehabiliteres eller kompenseres – avbøtes?

- 6-1 Konsekvensutredning er en trinnvis og gjentakende prosess. Resultater av datainnsamling og evaluering bør tilbakeføres til foreslåtte utviklingsplaner eller legges til grunn for forslag om endringer eller ytterligere undersøkelser.
- 6-2 Vern handler om å forvalte endring på en bærekraftig måte. Ethvert rimelig forsøk bør gjøres for å unngå, eliminere eller minimalisere negative virkninger på attributtene som er en del av FUV og på andre steder med betydelige kvaliteter. Like fullt kan det imidlertid være nødvendig å balansere allmenhetens fordel av den foreslåtte endringen mot skaden på stedet. For verdensarvområder er denne balansen helt avgjørende.
- 6-3 I KUVA bør foreslåtte prinsipper inngå, og der det er mulig, foreslåtte metoder for å avbøte eller kompensere for virkningene av et foreslått tiltak/utvikling eller en annen form for endring. Dette må innbefatte vurderinger av alternativer til det foreslåtte tiltaket, blant annet valg og lokalisering av sted, valg av tidspunkt, varighet og utforming. KUVAen bør gi en utførlig redegjørelse for i hvilken grad avbøtende tiltak er akseptable i forhold til å imøtekomme kravene til FUV, inkludert verdensarvområdets autentisitet og integritet. Tilgjengelig veiledning i *Operational Guidelines* om periodisk rapportering bør konsulteres i prosessen.
- 6-4 Det kan være formålstjenlig å innhente ytterligere faglige råd på dette stadium før KUVA fullføres.

7 Hvordan utarbeide en evaluering som er til hjelp for statsparter, UNESCOs rådgivende organer og for verdensarvkomitéen, og som er relevant for VA-sammenhengen generelt og spesifikke VA-områder spesielt

- 7-1 Vedlegg 4 er en veiledning til innholdet i en KUVA-rapport. Spesifikke behov og krav til en KUVA må fastsettes gjennom nødvendige konsultasjoner med ulike faginstanser, nøye vurderinger av omfang og innhold samt faglige vurderinger i det enkelte tilfelle.
- 7-2 KUVA-rapporten bør gi nødvendig dokumentasjon for at avgjørelser kan treffes på en klar, transparent og praktisk måte. Hvor detaljert dette må være vil avhenge av området og de foreslåtte tiltakene/endingene. Erklæringen om FUV er sentral for evalueringen av virkninger og trusler mot verdensarvområdet.
- 7-3 KUVA-rapporten må fremvise:
- En altomfattende forståelse av VA-områder og deres FUV, autentisitet og integritet, tilstand, kontekst (inkludert andre kulturarvtributter) og innbyrdes forhold
 - En forståelse av omfanget av virkninger som oppstår i forbindelse med tiltaket eller andre forslag om endring/utvikling
 - En objektiv vurdering av disse virkningene (positive og negative) på kulturarv-elementene og i særdeleshet på områdets FUV, autentisitet og integritet
 - En vurdering av hvor stor risiko det er for sviktende ivaretagelse av FUV, og sannsynligheten for at området kan være i potensiell eller reel fare
 - En uttalelse om fordeler for kulturarv som kan oppstå gjennom forslagene, inkludert bedre kunnskap, forståelse samt økt bevissthet
 - Klare retningslinjer for hvordan virkninger kan avbøtes eller unngås
 - Understøttende dokumentasjon i form av en passende detaljert liste over FUV-tributter og andre kulturarvverdier, virkninger, kartlegginger og/eller vitenskapelige studier, illustrasjoner og fotografier.
- 7-4 KUVA-rapporten må ha et ikke-teknisk sammendrag som klart presenterer alle relevante aspekter, en detaljert tekstbeskrivelse og analyse, samt et tekstsammendrag av resultatene fra evalueringen av virkninger, ledsaget av tabeller/figurer for å veilede leseren.

Vedlegg 1: Prosedyre for Konsekvensutredning for Kulturarv (KUVA)

Faser i en Konsekvensutredning for Kulturarv
Innledende utvikling og design, basert på foreslått tiltak/utviklingsprosjekt og utforming
Innledende konsultasjoner
Identifisere og rekruttere egnede eksperter/organisasjoner til å utføre arbeidsoppgaver
Definere studieområdet
Definere arbeidets omfang
Datainnsamling
Sammenfatte data
Beskrive kulturarvressursen, særlig med hensyn til å definere hvert enkelt av attributtene som formidler FUV
Utarbeide modeller og utrede virkninger, direkte og indirekte
Utarbeide forslag til avbøtende tiltak – unngå, redusere, rehabilitere eller kompensere
Utarbeide utkast til rapport
Gjennomføre konsultasjoner
Utarbeide endelig utkast til rapport etter konsultasjoner med utredningsresultater og avbøtende tiltak
Sluttrapportering og illustrasjoner – kunnskapsgrunnlag for beslutninger
Avbøtende tiltak gitt at tillatelse innvilges
Formidle resultatene og kunnskapen som er fremskaffet

Vedlegg 2: Innhold i prosjektramme

Ved oppstart av arbeidet med enhver foreslått konsekvensutredning, er det nødvendig å klargjøre omfanget av utredninger/arbeid som kreves, slik at arbeidet tilpasses målet og leder frem til et kunnskapsgrunnlag for beslutninger. Konsekvensutredninger er et lovpålagt krav i Norge, og det er kommunene som er myndighet for å godta en KU, vurdere om den oppfyller utredningsprogrammet som er vedtatt etc. Det bør være enighet mellom alle involverte parter om omfanget av arbeidet, inkludert statsparten, regionale og lokale myndigheter, eventuelle lovpålagte rådgivere og representanter for lokalsamfunn og allmenheten. I noen tilfeller kan det også være ønskelig å rådspørre verdensarvkomiteén eller dens rådgivere, ICOMOS eller IUCN. Kommunen er ansvarlig for utredningsprogrammet, mens den som utfører KUVA er ansvarlig for å utarbeide prosjektrammen, som bør inkludere:

- En kortfattet beskrivelse av det foreslåtte tiltaket eller endring/utvikling, som omfatter de detaljer som er tilgjengelige når prosjektrammen skrives
- Et sammendrag av de nåværende forholdene på stedet og i konteksten/omgivelsene, basert på eksisterende kunnskap
- Erklæringen om Fremragende Universell Verdi (FUV)
- Detaljer om hvordan man på dette tidspunktet vurderer alternativer til tiltaket
- Kortfattet om metode og mandatet for KUVA som helhet
- Organisasjonene/individer/eksperter som er rådspurt og som vil bli videre konsultert
- En tema-for-tema utredning av sentrale forhold som kan påvirkes av tiltaket/utviklingen; dette bør innbefatte
 - detaljer (som er kjent) om baseline/nå-situasjon
 - vurdering av potensielle effekter av et tiltak/utvikling hvor overordnede virkninger eller effekter ikke vurderes å være av betydning for FUV, og derfor defineres ut av prosjektrammen. Effektene må beskrives og det må tydeliggjøres hvorfor de tas ut av KUVA
 - der overordnede virkninger ansees å være potensielt betydelige, kreves detaljert informasjon om hvordan baseline/nå-situasjon fastslås (inkludert metoder og kunnskapshull), særlig i forhold til kritiske attributter relatert til FUV og foreslåtte metoder for kartlegging og utredning.
- En detaljert tids- og fremdriftsplan for hele prosessen, inkludert frister for rapportering og konsultasjon.

Vedlegg 3A: Veiledning med eksempler på verdisetting av verdensarvverdier

KUVAer for VA-områder vil måtte vurdere både verdensarvverdiene og også andre lokale eller nasjonale kvaliteter/verdier, samt nasjonale prioriteringer eller anbefalinger og forskning. Det kan også være nødvendig å vurdere verdier som kommer til uttrykk i andre internasjonale konvensjoner og vernemekanismer, og i mange tilfeller ligger betydelige naturverdier som må ivaretas innenfor kulturarvsområder.

Faglige vurderinger legges til grunn for å fastlå betydningen av ulike typer av kulturarv, og verdien av objektet kan defineres ved bruk av denne graderingsskalaen:

- Meget høy
- Høy
- Middels
- Lav
- Ubetydelig
- Ukjent potensial

Følgende tabell er ikke ment å være uttømmende.

Gradering	Arkeologi	Verneverdig bebyggelse eller historisk bymiljø	Historisk landskap	Immateriell kulturarv eller assosiasjoner
Meget høy	Områder med erkjent internasjonal betydning innskrevet som VA-område	Områder eller strukturer med erkjent internasjonal betydning innskrevet som VA område	Landskap med erkjent internasjonal betydning innskrevet som VA område	Områder tilknyttet immaterielle kulturarv-aktiviteter dokumentert i nasjonale registre
	Individuelle attributter som formidler VA-områdetets FUV.	Individuelle attributter som formidler VA-områdetets FUV	Individuelle attributter som formidler VA-områdetets FUV	Assosiasjoner med særlige nyvinninger, tekniske eller vitenskapelige utviklinger eller bevegelser av global betydning
	Verdier som kan bidra betydelig til erkjente internasjonale forskningsmål	Andre bygninger eller bymiljø med anerkjent internasjonal betydning	Historiske landskap av internasjonal verdi, utpekt eller ikke	Assosiasjoner til spesielle individer av global betydning
			Svært velbevarte historiske landskap med særlig god sammenheng, tidsdybde eller andre kritiske faktorer	

Høy	<p>Nasjonalt utpekte arkeologiske fornminner vernet av statspartenes lovverk</p> <p>Ikke-utpekte områder med kvalitet og betydning som bør være utpekt</p> <p>Kvaliteter som kan bidra betydelig til erkjente nasjonale forskningsmål</p>	<p>Nasjonalt utpekte strukturer med stående bygninger</p> <p>Andre bygninger som kan hevdes å ha eksepsjonelle kvaliteter i sin utforming eller har historiske assosiasjoner, og som ikke er klart nok gjenspeilet i vernegraderingen</p> <p>Bevarings- og verneområder som inneholder meget viktige bygninger</p> <p>Ikke-utpekte strukturer med klar nasjonal betydning</p>	<p>Nasjonalt utpekte historiske landskap av enestående interesse</p> <p>Ikke-utpekte landskap av enestående interesse</p> <p>Ikke-utpekte landskap av høy kvalitet og av påviselig nasjonalverdi</p> <p>Velbevarte historiske landskap som viser betydelig sammenheng, tidsdybde eller andre kritiske faktorer</p>	<p>Nasjonalt utpekte områder eller aktiviteter assosiert med globalt viktige immaterielle kulturarvaktiviteter</p> <p>Assosiasjoner med særlige nyvinninger, tekniske eller vitenskapelige utviklinger eller bevegelser av nasjonal betydning</p> <p>Assosiasjoner til spesielle individer av nasjonal betydning</p>
------------	---	---	--	--

Middels	<p>Utpekte eller ikke-utpekte verdier som kan bidra betydelig til regionale forskningsmål</p>	<p>Utpekte bygninger, historiske (ikke-vernete) bygninger som kan dokumenteres å ha eksepsjonelle kvaliteter eller historiske assosiasjoner</p> <p>Bevarings- og verneområder som inneholder bygninger som bidrar betydelig med sine historiske særpreg</p> <p>Historiske bylandskap eller utbygde områder med viktig historisk integritet i sine bygninger eller i bebygde miljøer</p>	<p>Utpekte spesielle historiske landskap</p> <p>Ikke-utpekte historiske landskap som vil kunne berettige utpekning som spesielt historisk landskap</p> <p>Landskap av regional verdi</p> <p>Gjennomsnittlig velbevarte historiske landskap med rimelig sammenheng, tidsdybde eller andre kritiske faktorer</p>	<p>Områder tilknyttet immaterielle kulturarvaktiviteter som dokumentert i lokale registre</p> <p>Assosiasjoner til særlige nyvinninger eller utviklinger av regional eller lokal betydning</p> <p>Assosiasjoner til spesielle individer av regional betydning</p>
----------------	---	---	--	---

Lav	Utpekte eller ikke-utpekte kvaliteter av lokal betydning	Lokalt vernede bygninger	Robuste, ikke-utpekte historiske landskap	Immaterielle kulturarvaktiviteter av lokal betydning
	Kvaliteter kompromittert ved dårlig bevaring og/eller dårlig overlevelse av kontekstuelle assosiasjoner	Historiske (ikke-vernede) bygninger av beskjeden kvalitet i sin struktur eller historiske assosiasjoner	Historiske landskap av betydning for lokale interessegrupper	Assosiasjoner til spesielle individer av lokal betydning
	Kvaliteter av begrenset verdi, men med potensiale til å bidra til lokale forskningsmål	Historiske bylandskap eller utbygde områder med bygninger eller bebygde miljøer av begrenset historisk integritet	Historiske landskap hvis verdi er begrenset pga dårlig bevaring og/eller dårlig overlevelse av kontekstuelle assosiasjoner	Assosiasjoner eller områder der aktiviteter forekommer som er sterkt degradert
Ubetydelig	Kvaliteter med lite eller ingen gjenværende arkeologisk interesse	Bygninger eller bylandskap av ingen arkitektonisk eller historisk verdi; bygninger av forstyrrende karakter	Landskap med liten eller ingen betydelig historisk interesse	Få overlevende assosiasjoner eller immaterielle kulturarvspor
Ukjent potensial	Betydningen av kvaliteten er ikke bragt på det rene	Bygning med ukjent (dvs. utilgjengelig) potensial av/for historisk betydning	n/a	Lite er kjent eller registrert vedrørende immateriell kulturarv i området

Vedlegg 3B: Veiledning med eksempler for utredning av omfang av tiltak/virkning

Gradering av påvirkning	Arkeologiske attributter	Attributter ved verneverdig bebyggelse eller bymiljø	Attributter ved historiske landskap	Attributter ved immateriell kulturarv eller assosiasjoner
Betydelig	<p>Endringer av attributter som formidler FUV i VA-området</p> <p>Det meste eller alt av sentralt arkeologisk materiale, inkludert det som bidrar til FUV, slik at ressursen er totalt endret</p> <p>Omfattende endringer i omgivelser/kontekst</p>	<p>Endring av sentrale historiske bygningselementer som bidrar til FUV, slik at ressursen er totalt endret</p> <p>Omfattende endringer i omgivelser/kontekst</p>	<p>Endringer av de fleste eller alle sentrale historiske landskapselementer, parseller eller komponenter, ekstreme visuelle virkninger, meget forsterket støynivå eller endring i lyd kvalitet, grunnleggende endringer i bruk eller tilgjengelighet, som resulterer i total endring i det historiske landskapets karakter og tap av FUV</p>	<p>Betydelige endringer i områder som påvirker immaterielle kulturarvaktiviteter eller assosiasjoner eller visuelle koblinger og mulighet for verdsetting av kulturverdiene</p>
Moderat	<p>Endringer i mye sentralt arkeologisk materiale, slik at ressursen er klart forandret</p> <p>Vesentlige endringer i omgivelsene som påvirker verdiens karakter</p>	<p>Endringer til mange sentrale historiske bygningselementer, slik at ressursen er betydelig forandret</p> <p>Endringer av omgivelsene til en historisk bygning, slik at konteksten er betydelig forandret</p>	<p>Endringer av mange sentrale historiske landskapselementer, parseller eller komponenter, visuelle endringer av mange sentrale aspekter i det historiske landskapet, merkbare forskjeller i forsterket støynivå eller lyd kvalitet, vesentlige endringer i bruk eller tilgjengelighet, som resulterer i moderate endringer i det historiske landskapets karakter</p>	<p>Vesentlige endringer i området som påvirker immaterielle kulturarvaktiviteter eller assosiasjoner eller visuelle koblinger og verdsetting av kulturverdiene</p>

Mindre	<p>Endringer i sentralt arkeologisk materiale, slik at ressursen er litt forandret</p> <p>Små endringer i omgivelsene</p>	<p>Endringer på sentrale historiske bygningselementer, slik at ressursen endres noe</p> <p>Endringer i omgivelsene til en historisk bygning, slik at konteksten er merkbart forandret</p>	<p>Endringer av få historiske landskapselementer, parseller eller komponenter, små visuelle endringer til få sentrale aspekter ved det historiske landskapet, begrensede endringer i støynivå eller lyd kvalitet, små endringer i bruk eller tilgjengelighet, som resulterer i begrensede endringer i det historiske landskapets karakter</p>	<p>Endringer i området som påvirker immaterielle kulturarvaktiviteter eller assosiasjoner eller visuelle koblinger og verdsetting av kulturarven</p>
Ubetydelig	<p>Meget ubetydelige endringer i sentralt arkeologisk materiale eller i dets omgivelser</p>	<p>Ubetydelige endringer på historiske bygningselementer eller i omgivelse som knapt påvirker konteksten</p>	<p>Meget ubetydelige endringer av sentrale historiske landskapselementer, parseller eller komponenter, praktisk talt uendrete visuelle effekter, meget ubetydelige endringer i støynivåer eller lyd kvalitet, meget ubetydelige endringer i bruk eller tilgjengelighet, som resulterer i meget små endringer i det historiske landskapets karakter</p>	<p>Meget ubetydelige endringer i området som påvirker immaterielle kulturarvaktiviteter eller assosiasjoner eller visuelle koblinger og verdsetting av kulturarven</p>
Ingen endring	<p>Ingen endring</p>	<p>Ingen endring i struktur eller i omgivelsene</p>	<p>Ingen endring i elementer, parseller eller komponenter, ingen endringer som påvirker syn eller hørsel, ingen endringer i fasiliteter eller i samfunnsfaktorer</p>	<p>Ingen endring</p>

Vedlegg 3C: Eksempel på inventering/innhold i inventarliste

Følgende liste gir et foreslått sett av datafelt som kan brukes i hjelpetabeller eller inventeringer som sammenholder informasjon om en spesifikk kulturarvverdi eller en gruppe av kulturarvverdier.

Unikt identitetsnummer
Navnet på verdien
Lokalisering (kartreferanse/koordinater)
Type verdi (gravhaug, kirke, bygdeborg, landskap, immateriell kulturarv osv.)
Dato
Lovbestemt angivelse (f.eks. i et nasjonalt eller lokalt register, VA-område)
Kortfattet beskrivelse
Tilstand
Autentisitet
Integritet
Innbyrdesforhold (liste)
Følsomhet
Betydning (Meget høy, Høy, Middels, Lav, Ubetydelig, Ukjent potensial)
Utvikling/tiltak, påvirkningsgrad – konstruksjon (Betydelig, Moderat, Mindre, Ubetydelig, Ingen endring)
Utvikling/tiltak, betydning av effekt – konstruksjon (Betydelig gunstig, Moderat gunstig, Mindre gunstig, Ubetydelig gunstig; Ingen endring, Ubetydelig negativ, Mindre negativ, Moderat negativ, Betydelig negativ)
Driftsmessig påvirkningsgrad (som ovenfor)
Driftsmessig betydning av effekt

Vedlegg 4: Innhold i KUVA-rapporten

KUVA-rapporten bør gi dokumentasjon som gjør at beslutninger kan tas på en klar, transparent og praktisk måte. Hvor detaljert dette må være vil avhenge av området og de foreslåtte endringene. Erklæringen om FUV vil være sentral for evaluering av virkninger og risiko for verdensarvområdet.

Rapporten bør inkludere:

- korrekt navn på VA-området (jmf. whc.unesco.org/list)
- geografiske koordinater
- innskrivningsdato
- publiseringsdato for KUVA-rapporten
- navnet på organisasjonen(e)/enhet(er) som var ansvarlig for å utarbeide KUVA-rapporten
- oppdragsgiver
- en uttalelse om rapporten er blitt eksternt vurdert eller fagfellevurdert

Innhold i oversiktsrapporten

- 1 Ikke-teknisk sammendrag, må inneholde alle sentrale punkter og kunne brukes alene
- 2 Innhold
- 3 Innledning
- 4 Metode og dokumentasjon
 - Datakilder
 - Publiserte arbeider
 - Upubliserte rapporter
 - Databaser
 - Feltundersøkelser

- Konsekvensutredningens metode
- Konsekvensutredningens omfang
- Evaluering av kulturarvressursen
- Utredning av omfang av spesifikk påvirkning og endring
- Evaluering av generell og samlet påvirkning
- Definisjon av utredningsområdet

5 Områdets historie og beskrivelse

Sentralt for dette avsnittet vil være erklæringen om FUV og en beskrivelse av attributtene som innehar FUV og som bidrar til autentisitet og integritet slik det er beskrevet i erklæringen om FUV.

Avsnittet bør også inkludere andre verdier, slik som nasjonalt eller lokalt vernede områder eller steder, kulturminner eller strukturer, så vel som ikke-utpekte områder eller steder. Studieområdets historiske utvikling og dets egenart beskrives, som det historiske landskapet, inkludert åkermønstre, grenser og eksisterende historiske elementer i landskapet og kulturarven. Helhetstilstanden og tilstanden til individuelle attributter og komponenter, fysiske særpreget, følsomme utsiktspunkter og immaterielle assosiasjoner som kanskje står i forbindelse med attributter bør beskrives. Det bør fokuseres på områder som er spesielt påvirket, men alt må likevel beskrives.

6 Beskrivelse av foreslåtte tiltak/endringer eller utviklingsprosjekter.

7 Utredning og evaluering av generell og samlet virkning av de foreslåtte tiltakene/endringene.

Denne delen bør legge frem en utredning av spesifikke endringer og virkninger på attributtene som innehar FUV og andre kulturarvverdier. Det bør inkludere en beskrivelse og vurdering av de direkte og/eller indirekte virkningene, inkludert fysiske virkninger, visuelt eller støyemessig, påvirkning på enkeltstående kulturarvattributter, verdier eller elementer og assosiasjoner, og på helheten. Virkninger på FUV bør vurderes gjennom analyse av virkninger på attributtene som innehar området FUV. Alle virkninger på alle attributter må vurderes, og det kreves faglig ekspertise for å presentere funnene på en egnet måte for å bidra til at det fattes gode beslutninger.

Det bør også inngå en evaluering av helhetsvirkningen og samlet betydning av konsekvensene av de foreslåtte tiltakene, både med tanke på endring for enkeltattributter og hele verdensarvområdet. Det bør også inkluderes en utredning av hvordan endringene kan virke inn på oppfatningen av verdensarvområdet lokalt, nasjonalt og internasjonalt.

8 Tiltak for å unngå, redusere eller kompensere virkninger – avbøtende tiltak

Slike tiltak innbefatter både generelle og verdensarvområde- eller attributtspesifikke tiltak og dekker

- Tiltak som er nødvendige før utviklingen eller endringen iverksettes (slik som arkeologiske utgravninger)
- Tiltak som er nødvendige under konstruksjon/bygging eller endring (slik som overvåking, fysisk vern av verdier etc.)
- Eventuelle tiltak som kreves etter gjennomføring av utviklings-/endringstiltaket (knyttet til eksempelvis tolkning/forståelse, tilgang, tiltak for økt bevissthet, opplæring, forslag om gjenoppbygging/rekonstruksjon)
- Forslag til formidling av informasjon, kunnskap eller forståelse som er opparbeidet gjennom KUVA og eventuelle skrivebords-, felt- eller vitenskapelige studier.

9 Sammendrag og konklusjoner, inkludert

- En klar uttalelse om virkninger på FUV i verdensarvområdet, dets integritet og autentisitet.
- Risiko knyttet til statusen som verdensarvområde

Veiledning om Konsekvensutredninger for Kulturarvområder

- Eventuelle positive effekter, inkludert bedre kunnskap, forståelse og økt bevissthet rundt verdensarven.

10 Bibliografi

11 Ordliste med fagbegreper, forkortelser etc. som er benyttet

12 Forfatterskap og anerkjennelse/takksigelse til bidragsyttere

13 Illustrasjoner og fotografier som for eksempel viser

- Lokalisering og utstrekning av verdensarvområdet, inkludert buffersoner
- Et eventuelt nærmere definert studieområde
- Utviklings- eller endringsforslag
- Analyser av visuelle virkninger, flerdimensjonale siktlinjeanalyser
- Avbøtende tiltak
- Nøkkelområder og utsiktsbilder

14 Vedlegg med detaljerte data, for eksempel

- Tabeller over enkeltsteder eller -elementer, kortfattet beskrivelse og sammendrag av virkninger
- Skrivebordsstudier
- Feltstudierapporter (slik som geofysisk kartlegging, prøveevaluering, utgravning)
- Vitenskapelige studier
- Liste over de som er rådspurt og hørings svar
- Prosjektramme eller prosjektmandat